

KLAVIR U LIRICI SREČKA KOSOVELA

ANA MARIJA BAJLO

U lirici Srečka Kosovela, tankočutnoga pjesnika Krasa,¹ trajno su združeni boja, svjetlost i zvuk. Upravo onako kao što je u svom pjesničkom stvaralaštvu vladao kontrastima boje i svjetlosti, tako su mu i u muzičkom pogledu harmonija ili pak disonanca vodeći elementi cijele pjesme. »Podobno kot barva se v Kosovelovi estetski zavesti in pesmi uveljavlja zvok v velikem razponu med molkom in krikom'. Kateri slovenski pesnik upesnjuje neko glasbilo tako vztrajno kot Kosovel klavir«²

U kraškimi impresijama, u crticama i u pjesmama u prozi posvećenima Krasu i u onima gdje se u mislima vraća Krasu, zvuci su meki, tihi i sjetni. U ekspresijama i u konstrukcijama zvuci se, naprotiv, mijenjaju u krik koji razbija harmoniju.

Kraški krajolik s borovima i sivim kamenom, Kosovelov dom, u njemu majka,³ sestre i klavir,

»O, kako lepo je, o, kako prijetno je slišati klavir! [...] Tudi v eni izmed tistih hiš, ki jih vidim z okna, je odprto okno. Od tam prihaja tista melodija, od tam čujem klavir. Mehka je tista melodija, kakor da prihaja izpod mehke dlani deklice. Mogoče je zasanjana ta deklica in se izživlja v tonih. Mogoče je polna življenja in mu daje odziva v melodiji [...] Tihi akordi trkajo na sivo nebo, vžigajo se, blestijo se, zatemnevajo [...] In zato ljubim to tiho igranje«⁴

pjesniku su bili sigurno utočište od vreve svijeta i grada i od bolesti, pratioci koji su poznavali njegovu krhkost, a istodobno i bodritelji

¹ Kras je vapnenački predjel u zaleđu tršćanskog zaljeva. Na zapadu se dodiruje s ravnicom donje Soče, odnosno s Furlanskom nizinom, na sjeveroistoku je omeđen Vipavskom dolinom i Vipavskim brdima. Sva površina Krasa puna je vrtača, jama, malih uvala i golih stijena. Na nižim položajima (naročito kod Tomaja) uspijeva i vinova loza, od koje se dobiva poznato crno vino teràn.

² F. Zadravec, »Kosovelova umetniška zavest in praksa«, *JIS LXXII* 1. 1976/77, str. 38.

³ »Med njo in Srečkom je posebna vez, ki se nikoli ne uveljavi na škodo drugih otrok. [...] Med materjo in sinom teče nem, podtalen dialog, ki ga nihče ne dojame, izmenjava misli, ki je mogoča le med redkimi bitji«. M. Alyn, »Portreti: S. Kosovel«, *Sodobnost*, XIV, 1966, br. 6, str. 601.

⁴ S. Kosovel, *Zbrano delo* II, Ljubljana »DZS«, 1974, str. 224. Sve Kosovelove pjesme citirane u ovom članku donose se prema S. Kosovel, *Zbrano delo* I, II, Ljubljana 1974, i *Zbrano delo* III, III/1, Ljubljana 1977.

koji su budili vjeru i želju za životom. »Hiša Kosovelovih, ki jo oživlja številna družina, je gostoljubna, mladostna in vesela. V njej se zanimajo za vse, od politike do umetnosti; vsak dogodek daje povod za strastno razpravljanje, ki se zavleče včasih pozno v noč. Tudi glasba in petje sta ob teh večerih zelo v časteh; ena od Srečkovih sestra, Karmela, je odigrala tu svoje prve skale, preden je postala koncertna pianistka.«⁵

Iz takva su osjećaja izrasle Kosovelove kraške impresije, pune nježnosti i harmonije. U tim, ponekad kraćim, ponekad duljim skicama ugođajā, često su prisutni i milozvučni zvuci klavira, njegovi simboli ljepote, spokojnosti i sigurnosti:

V svilo zagrnjena roka
je zašumela v večer,
dehtenje rdećih vrtnic
je poljubilo klavir...

(Inspiracija, Beatrice)

U trenucima kad pjesnik razmišlja o svojim riječima, one mu nisu samo oštri cvjetovi, ubrani jednog zimskog jutra na Krasu, a nisu nalik ni na grad koji je zavit u svijetlu maglu, nego:

Moje besede so rahlo igranje
klavirja iz zlatega okna v noč,
plahe so kakor ranjene sanje —
na poti v noč.

(Meditacija ob klavirju)

Na studiju u Ljubljani, u »tuđini«,⁶ Kosovelova su se čuvstva neprestano navraćala na domaću kuću usred idiličnoga tomajskoga kraja.⁷ Otuda u pjesmama i pismima toliko uspomena i čežnje za tihim i sigurnim domaćim kutom, kamo se sklanja od tuđinaca, od studeni i tame, od svega što donosi bol, strah i smrt, jer »Ljubljana je Smrt za vsakogar, Ljubljana je morilka vsega, vsakega«.⁸

Posebno za sestru Karmelu vežu pjesnika oni dani kad se mlađiću otvara novi svijet i nove istine. Karmela mu je prirasla srcu više od drugih sestara i zato što mu je akordima klavira znala dočarati tajanstvene i uznemirujuće melodije, koje čovjeka ispunjavaju posebnim osjećajima:

Rad te imam, ko si ob klavirju
in tvoje se roke vanj potopijo,
ko da ne veš, zakaj in komu,
slepo izvabljaš težko melodijo.

(Rad te imam)

⁵ M. Alyn, *op. cit.*, str. 600.

⁶ »Ljubljana je Kosovelu pomenila tujino, nekaj, kar je onkraj meje, saj ga tudi sicer ni mogla nikoli popolnoma prikleniti nase«. S. Kosovel, *ZD I*, str. 433. (A. Ocvirk, »Opombe«).

⁷ Vidi bilješku 1.

⁸ S. Kosovel, *ZD III*, str. 484.

Poslije je u sestri postepeno otkrivao potpunog umjetnika, kakav je želio i sam biti,

»Jaz bi bil rad slikar in muzik, jaz bi bil rad pesnik in filozof«,⁹

takva umjetnika, koji je za cilj umjetničke ljepote spreman žrtvovati i vlastiti život. »*Druga Karmela! Dolgo je že, kar si odšla in verjemi mi, da mi še ni prišlo iz spomina tvoje mesto ob mizi in ob klavirju. Zdi se mi, da si povsod, le da te ne morem videti s telesnimi očmi, zdi se mi, da čujem godbo nekje tam daleč, in kakor da se je potopila z večnostjo v eno*«. ¹⁰ Vežanost za sestru umjetnicu tako je duboka da pjesnik stalno tuguje za njom. Ona je na studijama u Njemačkoj, on u Ljubljani, akordi njezina klavira nezaboravni su i uznemirujući:

Čul sem iz daljave,
iz bele kraške vasi,
moja sestra igra klavir.
— Sestra, kam se ti mudi? —

(Pod zvezdo)

U jednoj od mnogih ljubljanskih studentskih soba svira klavir. Tihi, gotovo rajski su njegovi zvuci koji Kosovela odnose u idilični svijet, gdje nema ni zlobe ni straha ni smrti. »*Iz sosednje sobe je zapel klavir; rahlo so utripali njegovi zvoki, kakor da so kraljičine in kraljeviči, ki se sprehajajo po nočnih pokrajinah, polnih srebrne mesečine. Kakor da so nežne sapice, ogrnjene v drobno svilo, in da vetrijo v popoldanski molk tihe sobe*«. ¹¹

Akordi klavira prate pjesnika na samotnim šetnjama po ljubljanskom parku,

Jaz grem skozi park.
Nekdo igra klavir
s travo šumlja veter.

(Poldan v parku)

i podsjećaju ga na dom: »*Kako lepo je; tudi Tivoli je lep, kakor naš vrt je, kajti koder je hrepenenje, tam je dom in lepota*«. ¹² Vraćaju ga u ranu mladost kad zamišljen ide po gradskim ulicama i kad rezignirano zaključuje da se i akordi klavira gase jednako tako naglo kao i njegovi mladi dani:

Trije svetli akordi,
mogoče v veselju, mogoče žalostni,
so se tiho potopili . . .
Ko da je pala tiho dlan
nanje, so ugasnili.

(Trije svetli akordi)

⁹ S. Kosovel, *ibid.*, str. 483.

¹⁰ S. Kosovel, *ibid.*, str. 481.

¹¹ S. Kosovel, *ZD II*, str. 363.

¹² S. Kosovel, *ZD III*, str. 489.

»Jaz sem bil samo enkrat resnično zaljubljen res globoko¹³ in kot je to navadno: brez odziva. To dekle je bilo zrcalo vsega najlepšega v življenju«. ^{13a} Zvuk klavira pjesniku donosi sliko mlade, privlačne Ljubljančanke, pune života, ali mušičave i njemu nedostupne namiguše:

In zopet grem svojo svetlo pot
in čujem te; klavir igra,
svetlo, jasno je mirno nebo,
svetal oblak je vrh neba.

(Lirični piano)

Podsjeća ga na njezino lice, na kuću i cestu gdje je živjela njegova nesuđena draga:

Bela hiša je ob cesti
in iz sobe na verando
tihe pesmi iz klavirja;
so to njeni beli prstki,
je to njeno lice zlobno?

(Bela hiša)

Vidi je svuda, nosi je u bolnom srcu i osamljenoj duši. Razočaran, umoran i skršen, jednog se jutra, nakon neprospavane noći vraća kući misleći na nju:

Med tihimi zastori belih hiš
klavir poljublja bela dlan,
kakor da išče odbeglih snov,
kot da jih išče v obzorju zaman.

(Klavir v jutru)

Svake se noći pjesnik u sebi vraća u borove i u kraški kamenjar, samo ne može do nje. Ništa mu više nije ostalo, čak je i njezino mlado lice izbljedjelo, ostao je sam s jedva čujnim zvukom klavira, koji mu poručuje da ga je ona zauvijek napustila:

Ti me ljubiš s temnimi
vejami mladih borov —
a nikjer ni tvojega obraza;
le klavir mi tiho poje
tvoje zapuščenje.

(Vaza z bori)

Iz osjećaja umora, obnemoglosti i prerane ostarjelosti, pjesnika budi klavir, koji mu daje nove nade: »Prebudil sem se šele, ko sem začul klavir. Med rahlim igranjem mi je bilo kakor med plavanjem

¹³ »Šestošolca je že od jeseni 1930 čuvstveno globoko vznemirjala učenica šentjakobske meščanske šole Hedi Vertovšek. Srečku je bila skoraj netvarno bitje, navdihovalka večine njegovih ljubezenskih pesmi, ona pa se zanj ni zmenila«. A. Gspan, »Neznani S. Kosovel«, *Prostor in čas*, Ljubljana 1973. letnica V, št. 12, str. 703.

^{13a} S. Kosovel, *ZD III*, str. 406.

po morju [. . .] Na temna okna škropi dež, polmrak je v sobi; ona sedi ob klavirju, njena duša kakor da je daleč — daleč; njena roka kakor da je pozabila igrati. Ob mizi sedi starec, mlad v obraz, siv v mislih«. ¹⁴

Mirjam¹⁵ je mlada pjesnikinja s kojom Kosovel u pismima raspravlja o poeziji i o sudbini Slovenaca u Primorju pod talijanskom okupacijom. Mirjam je prijateljica koja ga prati u bolima i daje mu snagu — nalik na majku kojoj se utječe kad je najnesretniji. »Zdaj iščem novih poti. Novih, novih, novih. In to hočem povedati, da sem tako miren, kadar mislim na Vas, tako miren kakor gorsko jezero. Da sem onkraj smrti«. ¹⁶

Jesen Kosovelu gotovo uvijek znači žalost. To je doba kad se na grobovima bijelē krizanteme, jednako kao što se u dalekoj pjesnikovoj uspomeni bijeli Mirjamino lice, njegovo oličenje čistote, iskrenosti i privrženosti, lice, u kojem je tražio povjerenje i sigurnost i koje uza sve to nikada nije postalo njegovo. U toj smirenoj žalosti i klavir je utihnuo:

Ah, na grobovih krizanteme.
In klavir je ves v žalno odet.
Le tvoj obraz je lilijsko bel,
Mirijam.
Lilijsko bel iz mladeniških sanj.

(Kons. 3)

Svoje glazbene spoznaje Kosovel je upotpunjavao doživljajima na koncertima. Na univerzitetu su mu se pogledi na umjetnost istančali i komu bi ih bio povjerio ako ne sestri Karmeli, koja se sva posvetila umjetnosti. Pisma koja piše sestri u Njemačku, zapravo su pjesnikove intimne ispovijedi o pogledima na umjetnost, posebno na glazbu i literaturu. U njima govori o svojim dojmovima s koncerata i ocjenjuje izvedbe pojedinih umjetnika, posebno klavirskih solista. Govori joj o prvom i plašljivom nastupu hrvatske pijanistice Marije Švajger,¹⁷ koja je u Ljubljani između ostalog svirala i djela Chopina i Smetane. Koncert Švajgerove pjesniku je dao povod za razmišljanje o sudbini pijanistâ i o njihovu velikom zadatku: »Tudi če igrajo mali publiku, ji podajajo lepoto, ki se v njih presnavlja v lepe duše«, i zatim nastavlja: »Ali da veš, kolikokrat se te spomnim; vsakokrat, kadar čujem le lahno muziko, kadar vidim le jasen dan«. ¹⁸ U jednom od pisama Kosovel govori o potpunoj umjetnosti Selve Blanche,¹⁹ koja

¹⁴ S. Kosovel, ZD II, str. 291.

¹⁵ »Mirjam je psevdonim goriške prijateljice Fanice Obidove, mlade pesnice, ki jo je vzgajal v poeziji in je uvajal v literaturo«. A. Gspan, op. cit., str. 703.

¹⁶ S. Kosovel, ZD III, str. 398.

¹⁷ S. Kosovel, ZD III/1, str. 1182.

¹⁸ S. Kosovel, ZD III, str. 487—488.

¹⁹ »Francoska pianistica je nastopila pri nas 25. marca 1923. Igrala je med drugim Ravela, Debussyja, Césarja Francka in še vrsto starejših predstavnikov francoske glazbe«. S. Kosovel, ZD III/1, str. 1183.

je, po njemu, svojoj virtuoznosti znala dati posebnu boju: »*Vsak akord, ki ga igra, je njeni duši živa beseda in to besedo je ona tudi izpovedala*«. ²⁰

Iz utisaka i iz razmišljanja o ljepoti glazbene umjetnosti na koncertima, posebno klavirskima, nastala je pjesma u kojoj je Kosovel kontrastom bijelih i nježnih umjetnikovih ruku i crnog klavira dao sliku pijanista koji u akordima traži nutarnju dubinu, i tako u pjesmi ostvaruje adekvatan ugođaj:

Ves poln sanj je črni klavir,
ko da globina mrakov
v njem se zrcali.
Za njo je sprostrl
bele roke pianist.

(Skica na koncertu)

»*Prišel bi človek na Kras in bi umrl, ko piha burja in grozno šumijo bori*» ²¹ grobarji. V tem težkem polmraku, ko smo kot sence, smo si kot bratje. Človek mora iti in se vrne«. ²² Kras je Kosovelov izgubljeni raj za kojim stalno tuguje. Njemu se obraća u trenucima osamljenosti, očaja i straha. Akordi klavira su njihova intimna saživiljenost s glazbom, sa svijetom ljepote: »*Kajti muzika, ki je najpopolnešja umetnost, da človeku največ; skozi tiste daljne zvoke zašumi vsemirje, srečanje duš, daljna potovanja sanj, obup in resignacija, upanje in veselje, vera in vdanost*«. ²³ U tim Kosovelovim pjesmama ugođaja kraškoga krajolika klavir svira »*rahlo*«, njegovi akordi su »*mehki, tihi in svetli*«, ljube ga »*dehteče vrtnice*« i »*bela dlan*«, klavir je »*mehak, poln sanj*« i »*tiho poje*«, te je kao »*črno mramorno jezero*«. Kosovel je u kraškim impresijama klaviru pridao prisposobu ljepote i harmonije te mu, poput Krasa, on biva znak svega što je idilično, netaknuto i neiskvareno.

U pjesniku se javlja slutnja o neizlječivoj bolesti i o bliskoj smrti. Njegov je klavir još uvijek mek, ali njegova melodija sad najavljuje strah pred smrću:

In v mučno tišino
je utrinjal mehki klavir
nepoznano bolest pianista,
ki je hotel umreti v večer...

(Dve pesmi)

Akordi klavira su teški, bolni i ustreptali, takvi kakav je i sam pjesnik. »*Obup je kakor pijanec, ki trpinči svojega otroka — srce — da neprestano joka*«. ²⁴ Njegova soba je tiha u mrtvačkoj spokojnosti; za klavirom više ne sjedi zanesena djevojka nego:

²⁰ S. Kosovel, ZD III, str. 492.

²¹ Vidi Kosovelovu pjesmu »Bori«.

²² S. Kosovel, ZD III, str. 507.

²³ S. Kosovel, *ibid.*, str. 488.

²⁴ S. Kosovel, *ibid.*, str. 367.

KLAVIR U LIRICI SREČKA KOSOVELA

Solnce sije na klavir,
bel bolnik v prosojni halji
mi igra in pod prsti
so akordi vztrepotali.

(Sonet)

Ona mu je poklonila svoj osmijeh, a pjesnik je u njezinim očima tražio više, čak i svoj zadnji počinak. Osamljen je i osjeća da su i akordi klavira, njegovi vjerni pratioci, utihnuli:

Sedaj mi je tesno,
kot da klavir v sobi polodprti
je utihнул in da sklonjen nanj
joka se nekdo ...

(Stisnjen akord)

Iz osamljenosti traži izlaz u radu, posebno u studiju, ali su svi njegovi naporu uzaludni. Nalik je na studenta kojega uznemiravaju akordi klavira i koji je jednoga popodneva otvorio knjigu, ali »čitati ni mogel, prihajali so tihi akordi kot romarji iz osamljene duše, kot da prihajajo iz globine človeka, ki je zapuščen«. ²⁵

»Kosovel posluša klavir tudi v kavarni«. ^{25a} »V kavarni. Ob oknu. Zunaj naletava sneg. Časopisi. Revije. V rokah držim čašo, ko da me je strah, da bo ušlo to življenje«. ²⁶ »Motiv kavarne je pogost v njegovi poeziji in je podan v raznih doživljajskih odtenkih«. ²⁷ U jednoj od pjesnikovih konstrukcija akordi klavira nagovješćuju prostor doma na Krasu, u drugom pak dijelu pjesme Kosovela uznemiruju njegovi daleki odjeci, koji mu se javljaju u jednoj od ljubljanskih kavana, miješaju se s kolonjskom vodom i na kraju pretvaraju u »plaz obupa«:

V sivem dežju
se topijo akordi klavirja.
Nekdo prihaja po latniku.
Klavir: tihi družinski večer.

Sedeti ob oknu kavarne.
Čitati časopise.
Eau de cologne.
Nad čelom plaz obupa.

(Mistika prostora)

Pjesnik je izmučen, bolestan i razočaran: »Samo to vem, da sem razbit, da bi moral kričati, da se izkričim, da bi moral razrušiti raz sebe to sivo kopo pepela, ki me duši, davi in ubija«. ²⁸ Njegovo življenje je sada »podobno razglašene mu [spac. A. B.] klavirju u kotu polnočne kavarne [...] In kepa besni mimo klavirja. Zadevajo

²⁵ S. Kosovel, ZD II, str. 364.

^{25a} A. Gspan, *ibid.*, str. 703.

²⁶ S. Kosovel, ZD III, str. 773.

²⁷ A. Gspan, *ibid.*, str. 703.

²⁸ S. Kosovel, *ibid.*, str. 404.

ga, klavir zaječi, kakor bolan, strt [. . .] Klavir ječi, ječi [. . .] V kotu spi starec [. . .] Klavir spi. Odprt, razbit. Kot izlito oko, strašno strmeče v noč«. ²⁹ Pjesnik je sam u toj dugoj noći, sam s uništenim klavirrom i sa konobaricom koja mlati po klaviru. Tek u rano maglovito jutro pjesnik se vozi dami koja lijepo svira klavir, jer uz nju i uz zvuke njezina sviranja zaboravlja na svoju bolest. Kosovel r a z b i j a svoju prijašnju harmoničnu i impresionističnu sliku o svijetu, koji mu nakon svega nije više ni dobar ni skladan ni pravičan. Svijet mu je odsada »razbit, razklan, disonančen, lepljiv, moten, zlagan, zmeden in tragičen«. ³⁰

Kosovela, čovjeka i pjesnika svakodnevna borba za opstanak, temeljito je izmijenila. Iz njegove zavičajne idilične pjesme nestali su za njega nekada tako značajni kraški motivi. U *Integralima* gotovo uzaludno tražimo gmajnu, ^{30a} borove i sive kraške ceste. U njima nema više ni zlatne jeseni koja rađa tajanstvene osjećaje, ni mekanih tonova klavira rodnog doma na Krasu, nego je to zvuk klavira koji dolazi sa šumom vjetra u neumoljivoj jeseni:

In kakor val na obrežje
se čuje v viharju klavir.
Temni oblaki v vetru hitijo.

(V vetru se ziblje)

U *Integralima* je izražena Kosovelova slutnja i strah od bliske propasti Evrope. »Ako govorimo o propadu Evrope, mislimo na propad razpadajočega kapitalizma, ki sicer še skuša z vsemi sredstvi kraljevati po Evropi, ki pa bo moral kakor vsaka krivica tokomi let propasti«. ³¹ Kosovel u viziji gleda to propadanje, gdje se ljudi stiskaju na ulicama u strahu da se zgrade ne bi srušile na njih, zato što se u općem protestu i razaranju kuće dižu tako »kot da so tipke na čudnem klavirju«. ³² U tom propadanju čovjek ekspresionistički, munkovski kriči, zove u pomoć, sve se nad njim lomi, a pobjeći ne može. Klavir je pjesniku postao »čuden«, a njegove tipke i melodije pripodoba rasula i krize, straha i groze:

Hiše nihajo,
vstajajo kakor tipke
na klavirju,
ki ga igravec v daljavi
igra.

(Iz tečajev)

²⁹ S. Kosovel, ZD II, str. 301.

³⁰ A. Ocvirk, »Srečko Kosovel in konstruktivizem«, u *Integrali*, Ljubljana 1967, str. 31.

^{30a} Gmajna je neobrađivo, neplodno krševito zemljište na kojem raste samo štura trava po kojoj pase živad, a nađe se i pokoji grm, bor ili hrast.

³¹ S. Kosovel, ZD III, str. 742.

³² S. Kosovel, ZD II, str. 742.

U strahu i očaju i ljubav je izgubila svoju nekadašnju privlačnost sentimentalnog čeznuća. Ne čuju se više tihi zvuci klavira, sad se po klaviru l u p a i r a z b i j a. Nekadašnje su slike gotovo izbledjele, nema više djevojaka mekoga i bijelog lica, koja iz klavira mami nježnu melodiju, u nju su se umiješali novi, disonantni tonovi: »Mi pa ne iščemo ritmov tvojih kolen in sozvočja kvinte na klavirju, ampak iščemo tvojo goloto [...] Plesna dvorana je živahna in šum svilenih oblek prepeva ob razbijanju valčkove melodije po klavirju.«³³

Kosovel poštuje Beethovena i divi se njegovoj snazi, njegovoj borbi umjetnika i čovjeka, žao mu je njegove sudbine u kojoj po malo vidi i svoju vlastitu: »Nocoj pojdem zopet v koncert. Slišal bom 5. Beethovnovu simfonijo, ta težek in bolesten misterij obupa in upanja, resignacije in zopet vere in zopet upornosti in sile in zopet pobite resignacije.«³⁴

U provali groze i očaja, pjesnik postaje »pianist z železnimi rokami«, koji tvrdim i kričećim tonovima r a z b i j a svoj simbol lije-poga, svoj bijeli Kras:

Razbijam svoj beli Kras,
z muko razbijam ga
in mislim na Beethovnov obraz.

Pianist sem z železnimi rokami.
Kras se lomi, zemlja krvavi,
a dan se ne zdrami.

(Nokturno)

Neko vrijeme Kosovel se okušao i u futurizmu, ali se nije mogao složiti s kričavim patosom futurističke škole. Kod slovenskih futurista posebno ga je odbijao ekstremizam pjesnika Podbevška,³⁵ koji je Kosovela razočarao i kao ideolog tog pravca.

U središtu svega Kosovelu stoji uplašeni i slomljeni evropski čovjek, umoran od civilizacije i otrgnut od prirode. Upravo takvom spoznajom on protestira protiv futurizma koji je veličao tehniku i do kraja omalovažavao čovjeka. Prispodoba klavira, koju je Kosovel upotrebio da bi izrazio razkol između svojih i Podbevškovih stavova, posve je nova: »Naveličal sem se igranja Podbevškovega, njegovih mozaikov; ki so bili iz suhega lesa in barvane pločevine, rdeče, črne in bele, kako pobarvano železo za novo, sivo stavbo, tako, kakor jih sovražim,

Kajti njegov klavir
v suhem ritmu igra
kakor motorno kolo,

jaz pa se ne vozim rad z avtomobili in hočem podreti to stavbo, vse stavbe te strašne in frizerske civilizacije«.

(Pesem o zelenem odrešenju)

³³ S. Kosovel, *ibid.*, str. 212.

³⁴ S. Kosovel, *ZD III*, str. 488.

³⁵ A. Ocvirk, *ibid.*, str. 32.

U Kosovelovoj poeziji više se ne čuje bezbrižna melodija valcera, jer ju je svojom bukom ubio stroj, naprava koja uništava sve što je lijepo i drago. U »Pesmi o zelenem odrešenju« uzalud tražimo ras-košnu šumnu jesen, nježna ženska stvorenja iz snova. Smrt i uništenje postali su vodeći motivi Kosovelove lirike. Borba s grozom i smrću koja je na početku bila jedva vidljiva na sivoj kraš-koj zemlji, polako je obuhvatila sve, pa i pjesnikov duh. »Njegova poezija postane svet d i s o n a n c, [spac. A. B.] absurdov, drastike, raztrganosti in kričečih disharmonij«. ³⁶ Iste te osjećaje Kosovel izražava i u pjesmama s motivom klavira, koji mu sa svojom razbijenom melodijom više nije simbol nježnog i lijepoga, nego simbol očaja i groze. Stoga pjesnikov klavir sada »igra v suhem ritmu« i ječi »kot bolno in strto bitje«, plače »tiho balado, stisnjeno melodijo«. Kosovelu klavir postaje tuđ, gotovo odbojan, takav kakav je postao i njegov život i život uopće. Akordi klavira više ne odzvanjaju za vrijeme mirnih šetnji po parku, njegovu melodiju sada donosi vihor. Na njemu više ne svira ljubljena djevojka tamnih očiju, nego po njemu udara konobarica, umorna od svakodnevnog posla u kavani. Klavir dobiva strašne prispodobe i postaje »izlito oko, grozno strmeče v noč«.

»Čutiš, da bi morale strune popokati in klavir krvaveti; da izvabiš iz njega tiho bleščanje jesenske rose nad polji. Čutiš, da bi ga moral razbiti, da ne narediš nikoli več nobenega, čutiš: vse bi moral podreti«. ³⁷

Glazba, sadržavala ona h a r m o n i j u ili d i s o n a n c u, daje Kosovelovoj lirici specifična obilježja, jer: »Človek živi od nasprotij in le ta so edino resnično življenje; mozaik nastaja, pisan mozaik sprtih in večno nerazdružljivih barv, slikovita melodija disonanc, ki prehaja v slučajne harmonije«. ³⁸ Glazba je prisutna u svim njegovim tvorevina-ma, impresionističkim, ekspresionističkim i konstruktivističkim, jer za njega je glazba l j e p o t a, a ljepota »ni nič drugega kot neka sveta vsebina, ki jo ima vsako bitje, vsaka trava, vsaka bilka, vsak kamen. V s e j e k a k o r g o d b a«. ³⁹

³⁶ A. Ocvirk, *ibid.*, str. 18.

³⁷ S. Kosovel, *ZD II*, str. 535.

³⁸ S. Kosovel, *ibid.*, str. 381.

³⁹ S. Kosovel, *ZD III*, str. 504.

Riassunto

In questo saggio l'autore si avvicina alla lirica di Kosovel tramite un unico motivo, del resto molto caratteristico e dominante per la sua poesia — il motivo del pianoforte. La presenza del pianoforte in gran numero delle sue poesie, nelle opere in prosa e nelle lettere (particolarmente quelle indirizzate alla sorella Karmela, pianista) eleva il pianoforte di Kosovel a simbolo, tutto personale ed inevitabile per la più approfondita comprensione della sua poesia; il simbolo che nel primo periodo creativo racchiude in se elementi impressionistici, legati al suo Carso natio. Il pianoforte d'allora è »remissivo«, »dolce« ed »armonioso«. Nella seconda fase, invece, assume elementi espressionistici, diviene »strano«, »spezzato«, »disarmonico« e »dissonante«, tale quale il poeta che si è scontrato con la vita urbana e la vita espressionisticamente agitata ed offuscata.

Mediante il motivo del pianoforte l'autore dello scritto segue l'evoluzione della lirica di Kosovel dall'impressionismo attraverso l'espressionismo fino al costruttivismo, dalle impressioni carsiche all'*Integrale*.